

„A lélek csöndes, de töretlen ellenállása”

Cs. Szabó László életműsorozatának kezdete

A Mundus Kiadó gondozásában látott napvilágot a tavalyi esztendőben a Cs. Szabó-életműsorozat első kötete *Hódoltsági irodalom – Az irodalom államosításától a forradalomig* címmel. Az államosítás és a forradalom, vagyis az 1950–1956 között összegyűlt Csé-cikkeket, -kritikákat a kiváló irodalomtörténész, Czigány Lóránt rendezte sajtó alá. Czigánynak, Cs. Szabó tisztelőjének és barátjának ez volt az utolsó munkája, aminek megjelenését sajnálatos módon már nem érte meg. Am a szövegekhez fűzött megjegyzések, kiegészítések, magyarázatok az ő tollát dicsérik. Többek között mindjárt az *Előszó*ban feloldja a sok helyütt ma is tévesen szereplő Cs. predikátumot, illetve a később felmerülő számos textológiai kérdés közül is sokat megválaszol. Ezzel – szögezzük le – nem a bizonyítványát magyarozza, sokkal inkább az olvasót tájékoztatja a szerkesztői megfontolások mibenlétéről.

Ilyen például a lazán alkalmazott kronológiai sorrend, amivel egyrészt kiadói kompromisszumnak tesz eleget, másrészt ad egyfajta ívet a vitatott hangvételű cikkeknek: például az azonos tematikájú írások egy csoportban foglalnak helyet. Ezzel azonban azt éri el, hogy néhány helyen lapalji jegyzet szükséges az oda- és visszautalások felfejtéséhez. Ez nem is lenne probléma, csak sajnálatosan az egyik hiba éppen egy ilyen jegyzetben található a 188. oldalon. Ott Madách Tragédiájáról van szó, és a 191–194. oldalon írtakkal hozza kapcsolatba az egyik megjegyzést, ahol pedig nem találjuk az erre vonatkozó referenciát.

Mindezek mellett a helyesírás kérdését is tisztázza Czigány Lóránt. Nagyrészt Csekefalvi Szabó elveit követték a szerkesztők, viszont elhagyták „a korabeli külföldi nyomda idioszinkráziáit”, valamint a cirill betűs szavak és nevek átírását is egységesítve tárják elének. Czigány személye tehát mindenképpen jót tett a kiadásnak, hiszen ő nem pusztán azért érezte át e sorok jelentőségét, mert jó viszonyban volt Csével, de saját bőrén tapasztalta meg, milyen emigrációban élni. Végig érződik Cs. Szabó ezen munkáin az is, hogy az országtól elszakadva is él benne „a lélek csöndes, de töretlen ellenállása” az akkori

magyarországi – és nem magyar (!) – irodalommal szemben.

Ha elolvassuk ezt a kötetet, be kell látnunk, hogy korántsem a legjobb Cs. Szabó László-írásokat tartalmazza, azonban mégis kihagyhatatlan és fontos szavak alkotják e cikkszerűt egészzé. Ugyanakkor, ami az előnye, az egyben kárára is válhat, hiszen – ha kötetként tekintünk ezekre a már-már esszézerű kritikái írásokra, akkor – a korszakkal és az uralkodó hatalommal szembeni olyan mértékű negatív erő sugárzik felénk, amelyet nem sok helyen olvastunk. Ráadásul többször megeshet, hogy az olvasó a sok gondolatismétlés miatt elsiklik a mondani-való felett, vagy esetleg megunja a könyvet. Így például a Rákosi-rendszer és a szovjet személyi kultusz Orwell regényeinek világával való párhuzama is több ízben, hasonló szavakkal kerül elő. Az ezzel kapcsolatos állítások persze igaznak bizonyulnak, ám sajnos a sokszori hangsúlyozás miatt elvesz belőlük az az él, ami a korban valószínűleg megdöbbenette Csé olvasóit.

Viszont, ha a cikkeket külön-külön olvassuk, aszerint, hogy éppen milyen téma érdekel bennünket, akkor – a *Hódoltsági irodalom* ívének kárán – igen gazdag háttéradalek bukkan elő a leleplező hangú, kemény kritikák sorai közül. Az egész művet tekintve érdekes lehet megfigyelni, hogy, bár a cikkek főleg bírálják a korszak vezetését, a legelső, bevezető írás üdvözlö a kommunizmus beáramlását, és a jobblét reményében fogant. Az *Ostrom után* címet viselő nyitódarab több szempontból is rendhagyónak tekinthető. Nem elég, hogy a hangneme bizakodó, ráadásul nem nevezhető igazán cikknek, hiszen ez Cs. Szabó László saját naplójának 1945 februárjából származó bejegyzések részleteiből összeállított írás. Vagyis időben sem kapcsolódik a kötethez. Ugyanakkor Czigány Lóránt úgy gondolta – tegyük hozzá gyorsan: nagyon helyesen –, hogyha ezzel kezdő a *Hódoltsági irodalmat*, azzal elveszi az olvasótól a gyanú lehetőségét, hogy Csé esetleg már eleve negatív attitűdöt táplált volna a kommunizmus irányába.

A *Hódoltsági irodalom* cím is jelzi – ami egy, a *Hungária* hasábjain megjelent cikkekre utal –,

hogy a Rákosi-időben megjelen(het)ő irodalom Cs. Szabó szerint már nem érdemli meg, hogy egy napon emlegessék az általa sokszor példa(kép)ként emlegetett Arannyal. Így nem csodálkozhatunk, ha 1949-es emigrációjától kezdve mind a *Hungária*, mind az *Új Hungária*, valamint a néhány Látóhatárban napvilágot látott cikke csalódottságot és néhol haragot tükröz az uralkodó hatalom felé, legyen szó Déry Felelet című regényciklusáról, vagy a rágalmazó Veres Péterről. Bár kétségtelen, hogy itt-ott felsejlik a remény sugara, hogy lehet ez még másképp is, nincs minden veszve. Kiderül ez például akkor, amikor méltatja Tamásit, aki képes volt szép, kerek mondatokban írni a semmiről, ahelyett, hogy parancsra Márait szapult volna. De nem csak ez az egyetlen ilyen jellegű cikk. Ugyanúgy ír Jókai halálának ötvenedik évfordulójáról, ahol megemlékezik az egykori magyar óriásról, ahogy az '50-es évek elején Strasbourgban tartózkodó magyar diákok irodalmat éltető kíváncsiságáról.

Az utolsó cikk 1956 novemberének elején jelent meg nyomtatásban először, rádióadásba pedig pár nappal korábban, november elsején került. Nem csoda tehát, ha érezni rajta a forradalmi hangulatot, amire Cs. Szabó alighanem évek óta várt.

Hogy miért e kései megjelenés, arra egyrészt Cs. Szabó adott választ még életében: azt szerette volna ugyanis, hogy halála után jelenjen meg az írásait összefoglaló kötet, hiszen úgy tartotta, hogy éles hangú kritikái esetleg bánthatják a még élő kortársait. Mindazonáltal elmondható, hogy a kötet sok szempontból hiánypótló, hiszen nem pusztán a Cs. Szabó László-életművet bővíti, de – ahogy Czigány Lóránt is írja – „*az ötvenes évek irodalomtörténetéhez szolgáltat olyan anyagot és cenzúrázatlan véleményt, melyet itthon, korabeli forrásokból természetesen nem ismerhetünk.*”

Markó István

E számunkat nyomta és kötötte az AS-Nyomda Kft. Szilády Üzem

axel springer   **SZILÁDY**

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: +36 76 481 401; Fax: +36 76 481 204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu; www.szilady.hu

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.